

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В УКРАЇНІ У 1900–1917 рр.

Аналіз науково-педагогічних джерел дає змогу стверджувати, що кінець XIX ст. і початок XX ст. були ознаменовані посиленням рухом на користь реформи виховання. А Еллен Кей проголосила XX ст. “століттям дитини”, тому що дитина і її виховання повинні турбувати суспільство найбільше.

Так, на початку XX ст. в Україні посилилась увага до проблема структури розвитку організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми. Вирішення цієї проблеми мало свій специфічний характер, певний національний колорит. Вітчизняні педагоги відстоювали свої позиції, вступаючи в полеміку із західними колегами про специфіку індивідуального розвитку обдарованих дітей.

Концептуальні положення та рекомендації щодо організації освітньої й соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю висвітлювали такі науковці, як: Р. Вайнола, Ю. Васількова, О. Жигайлова, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, А. Лякішева, Л. Міщук, О. Мкртічян, Ю. Поліщук, Н. Тализіна, І. Трухіна, С. Харченко, Н. Щукіна. Питання еволюції соціально-педагогічної теорії та практики вивчали Т. Дмитренко, А. Малько, В. Тесленко, Л. Штефан, Т. Янченко.

Однак аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні (перша половина XX ст.) ще не була об’єктом спеціального педагогічного дослідження.

Мета статті полягає в аналізі наукових та історико-педагогічних джерел з проблеми організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні у 1900–1917 рр.; визначенні суб’єктів, мети, змісту та принципів виховного впливу.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що основною метою нашої держави у 1900–1917 рр. було те, щоб керуючі класи суспільства поповнювалися найбільш здібними та обдарованими людьми, незалежно від їхнього походження.

Саме в цей час в Україні більше, ніж в інші часи, ставиться запит на таланти і здібності серед народу. Отже, обдаровані й талановиті діти того часу мали значні права на отримання всіх освітніх засобів для розвитку своїх здібностей, а також для пристосування їх на користь країні.

Так, для вирішення цієї мети на досліджуваному етапі виходять “Законопроект про Вищі початкові училища” (1909 р.), “Законодавче припущення про введення загальної початкової освіти” (1912 р.) і “Законодавче припущення про реформу середньої школи” (1913 р.) [4, с. 55], циркуляр по Київському округу “Деякі вказівки щодо навчально-виховних завдань

школи та їх найкращого розв'язання”, циркуляр Міністерства народної освіти “Про упорядкування навчально-виховної справи у середній школі”, циркуляр Одеської опіки “Про національне виховання у школі” [8]. У цих постановах та циркулярах накреслювалися конкретні заходи поліпшення виховної роботи з обдарованими дітьми.

Питанням організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в досліджуваний період були присвячені наступні Перший всеросійський з'їзд з педагогічної психології (1906 р.) [13], конгрес “Союз для вивчення дітей” (1901 р.) [7], перше засідання Педологічного відділу імені К.Д. Ушинського (1904 р.) [5]. Варто наголосити, що основним завданням цих з'їздів було вивчення й розробка питань стосовно фізичного та морального добробуту дитини, дослідження й наукова оцінка методів соціально-педагогічної діяльності, а також прийомів виховання та навчання.

Становленню питань організації соціально-педагогічної роботи в Україні сприяло заснування у 1901 р. першої лабораторії експериментальної психології при педагогічних курсах військово-навчальних закладів під керівництвом професора А.П. Нечаєва. Основна мета експериментальної педагогіки полягала в розвитку розумових дарувань, а не в здобутті фактичних знань дитини, у самодіяльності та самостійності як вихованців, так і вихователів.

Варто наголосити, що роботі соціального педагога з обдарованими дітьми в Україні допомагало й поширення творів відомих педагогів, представників соціально-педагогічного напрямку: А. Острогорського, М. Рубінштейна, П. Блонського, П. Бехтерева та ін.

Визначення сутності соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми дало змогу дослідникам сформулювати мету й завдання.

Мету соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми вчені визначали як:

- розвиток особистості згідно з її індивідуальними задатками та культурними потребами навколишнього середовища (А. Лазурський);
- гармонійний розвиток особистості “у вихованні людини” (Пирогов);
- вивчення природних задатків дитини й факторів, які сприяють їх розвитку (Штумф);
- інтенсивний розвиток особистості в суспільстві й через суспільство;
- відкриття різноманітних установ для обдарованих дітей і проповідь культури таланту (В. Екземплярський);
- виховання різнобічно розвиненої особистості (П. Бехтерев);
- розвиток здібностей і дарувань.

Визначення мети дало змогу сформулювати завдання соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми. Таким чином, головне завдання соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми у 1900–1917 рр., по суті, збігається з вимогами сучасності стосовно виховання та розвитку

індивідуальних здібностей дітей, пристосування їх до умов життя в колективі, надання їм певної кількості загальних та професійних знань, які із часом тільки доповнювалися та уточнювалися.

Аналіз архівних джерел [4] свідчить, що до суб'єктів соціально-педагогічного впливу в роботі з обдарованими дітьми можна віднести за-коновчителів, викладачів, класних вихователів, наставників, значна роль відводиться батьківським комітетам, попечительській раді та педагогічним організаціям, які були призначені для всебічної участі в житті різноманітних установ.

Доцільно звернути увагу на те, що в зазначений період виявленням обдарованих дітей, а також контролем над занесенням їх до списків найбільш талановитих займався “порадник з вибору професії”. На наш погляд, ця посада є прообразом посади “соціальний педагог” [3].

Узагальнення науково-педагогічної літератури дає змогу виділити вимоги до соціально-педагогічних кадрів, які працювали з обдарованими дітьми, а саме: удосконалення творчого й особистого потенціалу вихователів гімназії, керівників гуртка, клубу, організаторів позашкільної освітньо-виховної роботи з талановитими учнями; пристосовування своєї програми до природи дитини й до її потреб; створення процесу соціальної та психологічної спільності з обдарованою дитиною.

Виходячи із цього, можна сказати, що зміст роботи соціального педагога з обдарованими дітьми у 1900–1917 рр. полягав у загальному розвитку дитини та виявленні її здібностей, нахилів та інтересів, складанні програми впливу, визначенні її обсягу, тривалості, темпу й методів роботи (бесіди, доповіді, реферати із залученням літературно-художнього, газетного, наукового та статистичного матеріалу, безпосереднього спостереження й екскурсії), що допомагало б обдарованій дитині у виборі майбутньої спеціальності, привчало її виявляти самостійність, ініціативу, допомагати товаришам [3; 9, с. 19].

Варто зазначити, що кожна установа, яка проводила соціальну роботу з обдарованими дітьми, дотримувалась певних принципів, що впливали з мети й завдань закладу, а саме:

- принцип індивідуалізації;
- принципи ідеалізму, самодіяльності, співпраці (А. Гартвіг);
- принцип трудового виховання;
- принцип соціального виховання;
- принцип доступності (Е. Звягінцев);
- принцип культуровідповідності;
- принцип добровільності;
- загальноосвітній принцип [2; 6].

Аналіз архівних та науково-педагогічних джерел [1; 4; 10; 11; 12] дає змогу зробити висновок, що на початку ХХ ст. почали відкриватися такі соціально-педагогічні центри позашкільного типу для роботи з обдарованими дітьми, як дитячі клуби, шкільні музеї, бібліотеки, екскурсії, шкільні спектаклі та свята, читання лекцій, будинки, читальні, недільні школи,

книжкові склади, організовувався клубний відпочинок, художні школи, відкривалися загальноосвітні і спеціальні курси, виставки, екскурсії, організовувалися музеї та театри. Роль соціального педагога полягала у сприянні дослідженням і вивченню в позашкільних установах методів роботи з обдарованими дітьми, підбору матеріалів, а також способів керівництва.

Велику допомогу у визначенні ефективних форм і методів соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми надав один із засновників лабораторії експериментальної психології П. Бехтерев.

Діяльність соціальних педагогів була складовою виховання, тому значна увага приділялася позакласній роботі з обдарованими дітьми. У загальноосвітніх закладах того часу, як і на сучасному етапі, проводилися групові та факультативні заняття з різних предметів за особистими бажаннями учнів. Ці заняття сприяли тому, щоб учні не тільки здобували загальну освіту, а й змогли з'ясувати свої здібності та нахили, щоб після закінчення школи продовжувати своє навчання.

Саме в цей час відбувався пошук нових форм і методів роботи соціального педагога з обдарованими дітьми, було нагромаджено багатий методичний матеріал, який набув поширення у вітчизняній педагогіці.

Висновки. Таким чином, можна сказати, що в Україні у 1900–1917 рр. гостро постало питання стосовно підвищення рівня загальної освіти. Цим змінам сприяли такі чинники, як зростання якості внутрішнього життя, швидкий розвиток життя в іноземних державах. Змагання на всесвітньому просторі спонукають уряд до поширення середньої освіти для занять науками, для засвоєння знань і вмінь.

Отже, творче використання історичного досвіду організації соціально-педагогічної діяльності з обдарованими дітьми в Україні у 1900–1917 рр. має визначити напрями подальшої роботи соціальних педагогів щодо вдосконалення змісту, форм і методів виховного впливу на обдаровану дитину з урахуванням сучасних тенденцій розвитку соціально-педагогічної діяльності.

Література

1. Азбука внешкольного образования // Педагогическая мысль. – 1919. – № 1–3. – С. 65–73.
2. Гартвиг А. Общественное воспитание в коммерческих училищах / А. Гартвиг // Вестник воспитания. – 1904. – № 3. – С. 67–89.
3. Дружинин Н. Об образовании способнейших детей народа / Н. Дружинин // Педагогическая мысль. – 1924. – № 4–5. – С. 71–81.
4. Законопроекты Министерства народного просвещения. – 1913. – Ф. 707. – Оп. 18. – Спр. 72. – 444 арк.
5. И.М. Первое публичное заседание Педологического отдела имени К.Д. Ушинского // Вестник воспитания. – 1904. – № 4. – С. 109–115.
6. Изменение принципов самоорганизации учащихся в школе с 1917 по 1926 год // Педагогические курсы на дому. – 1928. – № 3–6. – С. 28–45.
7. Конгресс “союза для изучения детей” // Вестник воспитания. – 1902. – № 5. – С. 62–71.

8. Л.С. Методы, задачи и некоторые из итогов экспериментальной педагогики / Л.С. // Вестник воспитания. – 1908. – № 5. – С. 46–82.

9. Материалы об организации музейной и экскурсионной работы. – 1919. – Ф. 820. – Оп. 1. – Спр. 1б. – 112 арк.

10. Мироносицкий П. Детские игры, как фактор воспитания / П. Мироносицкий // Педагогическая мысль. – 1919. – № 1–3. – С. 49–57.

11. Організація питання в справі позашкільної освіти // Педагогічний журнал для вчителів початкових шкіл. – 1917. – № 7–12. – С. 81–87.

12. Осоков И. По пути к новой школе // Учитель и школа. – 1919. – № 2–3. – С. 17–21.

13. Первый всероссийский съезд по педагогической психологии // Вестник воспитания. – 1906. – № 7. – С. 145–165.

ІНОЗЕМЦЕВА С.В.

СПЕЦИФІКА РОБОТИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З ПІДЛІТКАМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В СПЕЦІАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ У 90-Х РР. ХХ СТ.

Як свідчать інформаційні джерела, в Україні, як і в усьому світі, унаслідок впливу багатьох чинників збільшилася кількість людей-інвалідів і дітей з особливими потребами. Перед державою особливо гостро постає питання про забезпечення рівних прав і можливостей дітей і молоді з особливими потребами в новій соціальній ситуації, створення умов для повноцінного життя, здобуття освіти, оволодіння професією, їх успішної інтеграції в суспільство. З огляду на це, особливого значення набуває організація соціально-педагогічної роботи з підлітками зазначеної категорії.

Ефективність соціально-педагогічного впливу на підлітків з особливими потребами залежить не лише від упровадження нових форм, методів і технологій, а й від ретельного вивчення та використання педагогічно цінної спадщини минулого. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває вивчення та аналіз досвіду організації роботи соціальних педагогів з підлітками з особливими потребами в історичній ретроспективі.

Аналіз науково-педагогічних джерел дає змогу стверджувати, що проблеми організації соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами перебували в центрі уваги представників вітчизняної й зарубіжної прогресивної педагогічної думки минулого.

Проблемам з'ясування змісту, напрямів, ефективних форм і методів соціально-педагогічної роботи з різними категоріями дітей присвятили свої праці М. Барахтян, О. Безпалько, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, Л. Коваль, А. Малько, І. Трубавіна, С. Хлебик, М. Фірсов, Л. Штефан та ін.

Мета статті полягає в аналізі наукових та історико-педагогічних джерел з проблем організації соціально-педагогічної роботи з підлітками з особливими потребами в спеціальних навчальних закладах України у 90-х рр.